

Kariéra vrchnostenského úředníka za třicetileté války – osudy Fridricha Sovinského z Mohelnice (1603–1685)

Jan HRUBOŠ

Abstract: Based on richly preserved correspondence, the paper maps the life of the lord officer Frederick Sovinský of Mohelnice, an eyewitness to the events of the Thirty Years' War. The paper also presents the possibilities of utilizing the information potential of patrimonial provenance papers on the issue of the broad history of war in the early modern period.

Key Words: Military History; Administrative History; Patrimonial Administration; History of Everydayness; Early Modern Period; the Thirty Years' War; Moravia; Coat of Arms Burghers; Lower Nobility; Nobilitation; Lord Officer

Třicetiletá válka svým průběhem ovlivnila nejen politické a státoprávní vztahy napříč Evropou, ale přirozeně zasáhla rovněž do vývoje soudobého vojenství a velmi intenzivně se promítla také do hospodářského, sociálního, či náboženského vývoje. Realita života v podmínkách válečného konfliktu ovšem působila primárně na každodenní život všech vrstev společnosti, vrchnostenské úřednictvo nevyjímaje. Cílem tohoto příspěvku je předestřít v odborné literatuře dosud takřka nepovšimnutý životní příběh patrimonálního úředníka Fridricha Sovinského z Mohelnice, a to v kontextu zjištěných událostí závěrečné fáze třicetileté války a jejího průběhu na severovýchodě Moravy.^{1]} Nebýt tohoto konfliktu, Sovinský by se nepochybně zařadil do zástupu postav, jejichž historická stopa nepatří do kategorie příliš významných. Své místo by našel nanejvýš v prosopografických studiích zaměřených na problematiku patrimonální správy, případně by se zmínky dočkal v souvislosti s nobilitací své osoby. Právě třicetiletá válka, respektive písemné zachycení každodennosti jejího průběhu, jej však od ostatních vrchnostenských úředníků odlišuje a staví do centra našeho zájmu. Nutno předeslat, že Fridrich Sovinský z Mohelnice nebyl autorem žádného ego-dokumentu a na sepsání „*paměti vlastních válečných prožitků*“ ani přinejmenším neaspiroval. Naopak, byla to pouhá povinnost plynoucí z funkce správce svěřeného panství, která jej navzdory všem překážkám a těžkostem vždy znovu a ve víceméně pravidelných intervalech přiměla informovat do Vídně uprchlou vrchnost o průběhu, a především důsledcích válečných událostí.

[1] Dosud jedinou ucelenou biografií této osobnosti je pouze heslo v Biografickém slovníku Slezska a severní Moravy, zpracované autorem tohoto příspěvku. Viz Jan SAHEB, *Sovinský z Mohelnice Fridrich*, in: Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Supplementum 4, Ostrava 2018, s. 165–166.

Pramenný výzkum tedy vychází především z bohatě dochovaného souboru jeho korespondence s vrchností (byť faktickým adresátem byl ve většině případů hofmistr hraběte Václava Bruntálského z Vrbna, Tomáš Hladný z Hlučína).²⁾ Informační potenciál těchto písemností se přitom neomezuje pouze na oblast Sovinského bezprostřední jurisdikce, nýbrž má nezanedbatelný geografický přesah. Tento moment je důležitý zejména s ohledem na možnost detailnější rekonstrukce průběhu válečných operací (pohyb a dislokace vojsk obou bojujících stran) v oblasti celé severovýchodní Moravy i sousedního Horního Slezska, byť příslušné písemnosti vznikly primárně za zcela jiným účelem. Korespondence Fridricha Sovinského z Mohelnice v komparaci s dalšími dochovanými prameny zároveň umožňuje solidně dokumentovat rovněž obranné strategie obyvatelstva při potýkání se s válečnou realitou (zbíhání, pokusy o ozbrojený odpor atp.). Souhrnně je možno konstatovat, že dotčené písemnosti podávají vzhled do široké škály témat každodenního života nižší šlechty, měšťanstva i poddaných v širším regionu, a to na pozadí „velkých“ událostí třicetileté války. Přestože je konvolut Sovinského korespondence co do rozsahu i míry dochování v rámci českých zemí jistě ojedinělý,³⁾ všechny námi dále prezentované závěry (včetně zobecňujících) nelze než považovat pouze za dílčí příspěvek k problematice možnosti využití informačního potenciálu písemností patrimoniální provenience ve sledovaném období.

Ve službách vrchnosti – stíny prvních válečných prožitků

Fridrich Sovinský z Mohelnice se narodil okolo roku 1603 pravděpodobně v Mohelnici, v rodině zdejších erbovních měšťanů, a vyrůstal v prostředí tohoto poddanského města olomouckých biskupů. O jeho rodičích, respektive případných sourozencích nemáme žádných zpráv.⁴⁾ Jsme však oprávněni se domnívat, že se Sovinskému pravděpodobně dostalo standardního vzdělání na zdejší městské škole, což bylo nezbytným předpokladem pro úspěšné rozvinutí jeho pozdější profesní kariéry. Tu spojil především se službou v patrimoniální správě na statcích moravské vyšší šlechty. V dochovaných písemných prameňech se Fridrich Sovinský z Mohelnice poprvé připomíná teprve k roku 1636.

2) Zemský archiv v Opavě (dále jen ZAO), fond Archiv Žerotínsko-Vrbenský (dále jen AŽV), kartony 10, 11.

3) Analogických patrimoniálních písemností chronologicky ukotvených v období třicetileté války, které se již navíc dočkaly svého edičního zpřístupnění, není příliš. Jednu z mála výjimek reprezentuje pohříchu již více než jedno století stará edice korespondence hejtmana komorních panství Zbiroh, Točnick a Dvůr Králové, Jana Kolence z Kolna, z let 1639–1642. Viz Jan POHL (ed.), *Dopisy Jana Kolence z Kolna hejtmana JMCské panství Zbirova, Točníka i Králova Dvora z let 1639–1642*, Praha 1907.

4) J. SAHEB, *Sovinský z Mohelnice*, s. 165.

Tehdy zastával úřad důchodního písaře^{5]} na panství Starý Jičín, náležejícího k moravským držávám Hoffmannů z Grünbüchlu, šlechtického rodu původem ze Štýrska.^{6]} Nezodpovězenou otázkou zřejmě zůstane, zda Sovinský prožil ve zdejší vrchnostenské kanceláři již zjištěné události let 1626–1627, kdy Starý Jičín a okolní kraj sužovala přítomnost dánsko-výmarských vojsk pod velením Petra Arnošta z Mansfeldu.^{7]} Přidržíme-li se však dikce Sovinského nobilitační listiny, vydané jménem panovníka dne 30. dubna 1650 českou dvorskou kanceláří, lze spíše kalkulovat s jeho osobní účastí na této fázi konfliktu v řadách některého z pluků stojících pod císařskými prapory: „...*er sich von Jugend [...] auch in unsern Kriegsdiensten eine Zeit lang gebrauchen lassen...*“.^{8]}

Válečné zkušenosti zřejmě přispěly k Sovinského rozhodnutí dlouhodoběji nesetrvávat ve vojenské službě. Svou další kariéru naopak spojil se zdánlivě poklidnějším, bezpečnějším a jistějším životem vrchnostenského služebníka. Stav dochování pramenné základny nám ovšem neumožňuje přesněji rekonstruovat okolnosti ani dobu nástupu do služeb držitelů starojického panství. Stejně tak nelze říci nic ani o jeho případném dřívějším působení ve vrchnostenské kanceláři některého z panství před rokem 1636, kdy se připomíná právě v souvislosti se Starým Jičínem. Nicméně, po letech strávených v pozici zdejšího důchodního písaře, v níž se nepochybně osvědčil, byl Fridrich Sovinský z Mohelnice povýšen a nejméně od roku 1643 již stál v čele zdejší vrchnostenské správy.^{9]} Z pozice úředníka této středně velké državy na severovýchodě

5] K náplni služby a jurisdikci důchodního písaře v systému raně novověké patrimoniální správy viz Jan SAHEB, *Hukvaldské panství před Bílou horou (1553–1619). V kontextu menší olomouckého biskupství*, Ostrava 2011, s. 75–77, 128–129.

6] Adolf TUREK, *Hrad a panství Starý Jičín*, Nový Jičín 2014, s. 136, pozn. č. 60. Panství Starý Jičín, jehož držitelem byl až do své smrti roku 1622 nekatolík Vilém Fridrich ze Žerotína, bylo za jeho účast na stavovském povstání později konfiskováno a od císařské komory jej následně koupil příbuzný (zřejmě bratr) Žerotínovy manželky Anny, Wolfgang Fridrich Hoffmann z Grünbüchlu. Viz Josef PILNÁČEK, *Staromoravští rodové*, Videa 1930, s. 255; Ladislav HOSÁK, *Historický místopis země moravskoslezské*, Praha 2004, s. 682.

7] V řadách této armády se na území českých zemí vrátila řada pobělohorských exulantů. Ačkoliv náporu nepřítele téměř po celý rok odolávala posádka nedalekého hradu Hukvaldy, okolní kraj byl vydán všanc plenění Mansfeldových žoldnéřů. Dány ze severovýchodní Moravy a Slezska vytlačil teprve v létě 1627 Albrecht z Valdštejna. Viz Josef BECK, *Die Mansfelder und Dänen in Neutitschein. Nach einer schriftlichen Auszeichnung des Neutitscheiner Stadtschreibers Daniel Hofmann vom Jahre 1637*, Schriften der historisch-statistischen Section der k. k. mährischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur und Landeskunde 5, 1853, s. 238–243; Blanka PÍTRONOVÁ, *Ostravsko za válečných tažení v době třicetileté války*, in: Ostrava 15, 1989, s. 159. Soustavně se problematice této etapy třicetileté války věnuje Vít MIŠAGA, *Dánský vpád do Slezska a na Moravu. Souvislosti a průběh roku 1626*, Časopis Národního muzea. Řada historická 177, 2008, č. 1–2, s. 55–103; týž, *Přichází přítel, nebo nepřítel? Venkovské obyvatelstvo za dánského vpádu v letech 1626 až 1627*, in: Turek, Švéd, a Prajz. Vojenský živel versus město a venkov českého raného novověku, Historie – Otázky – Problémy 3, 2011, č. 1, s. 47–56.

8] Národní archiv v Praze (dále jen NAP), fond Česká dvorská kancelář (dále jen ČDK), inv. č. 752, sign. IV D 1, karton 487, fol. 1–4; tamtéž, fond Salbuchy, inv. č. 63, fol. 43–51.

9] Sovinského uvádí jakožto úředníka panství Starý Jičín v letech 1643–1646 A. TUREK, *Hrad*

Moravy tak zodpovídal především za hospodářské výsledky panství i správu poddaných, a to v celém širokém spektru této problematiky.^{10]} Sovinského manželkou byla pravděpodobně jistá Charitas, „...ouřednice zdejší...“, která se dne 2. října 1646 připomíná jakožto kmotra při jednom ze křtů zapsaných v nejstarší dochované matrice Starého Jičina.^{11]}

Správu svěřeného panství okolo poloviny čtyřicátých let 17. století komplikovaly neustálé průtahy císařských a švédských vojsk, často spojené s nejrůznějšími excesy a násilnostmi. Jestliže se před lety Sovinský rozhodl upřednostnit kariéru vrchnostenského úředníka před dráhou profesionálního žoldnéře, nelze vyloučit, že nyní svého rozhodnutí alespoň zčásti litoval. Namísto bezuzdného drancování totiž musel naopak před vojáky chránit jak vrchnostenský movitý i nemovitý majetek (včetně svěřených poddaných, představujících de facto živý kapitál), tak rovněž své vlastní jmění. Nutno podotknout, že Sovinského reálné možnosti byly v tomto směru velmi omezené. Důsledkem neustálého a nezřídka dokonce stupňovaného vymáhání peněžních i naturálních kontingentů vojáky obou stran se hospodářská situace vrchnostenských podniků i poddaných, balancujících na samé hraně hmotných existenčních podmínek, rychle zhoršovala. Aby zabránil odlivu poddaných z panství, rozhodl se jim Sovinský se souhlasem vrchnosti poskytnout alespoň základní potraviny (obilí a dobytek) z patrimoniálních rezerv, a to včetně obilí pro osev. Vyhrocená situace jej však čas od času přiměla dokonce sáhnout i do vlastního měšce, aby zaplatil vymáhané finanční prostředky místo poddaných. Když byla kupříkladu za neodevzdání stanovených kontingentů císařské armádě nařízena nad celým starojickým panstvím vojenská exekuce, zajišťovaná jízdním oddílem rytmistra Františka Otislava z Kopenic, uspokojil Sovinský raději vojáky z vlastních prostředků.^{12]} Jindy na úpěnlivou prosbu poddaných „uplatil“ olomouckého krajského hejtmana Albrechta Kotulinského z Kotulína svým vlastním koněm, aby vyrovnal nedoplatek na zemské berni.^{13]}

a panství, s. 136, pozn. č. 60.

10] K jurisdikcím vrchnostenského úředníka podrobně viz J. SAHEB, *Hukvaldské panství*, s. 63–75, 122–127.

11] Jednalo se o křest Ondřeje, syna Jiříka Svobody, ševce bydlícího „...na panském domě...“, a jeho manželky Anny. Viz ZAO, fond Sbirka matrik, inv. č. 2074, sign. NJ X I, fol. 148. Sovinského domnělou manželku Charitas zmiňuje rovněž A. TUREK, *Hrad a panství*, s. 136, pozn. č. 65.

12] „Předně obec celá majíc ten čas od pana rytmistra Otislava exekuci na sobě těžkú, nemajíc naspěch peněz žádných před rukama, velikú prosbu na mě vložili, abych toliko za ně spravil a exekuci tu odpravil, že mně zase pěkně s poděkováním oplati, dáno za ně diškréci 5 zlatých...“. Viz ZAO, pobočka Olomouc, fond Velkostatek (dále jen VS) Janovice, inv. č. 1834, sign. Publ B 97, karton 77, fol. 262–263.

13] „Item za koně mého, kterého sem z veliké prosby a potřeby jejich panu Kotulinskému, krejskému hejtmanu do kontribuci na porážku dluhu jejich ve 30 širokých tolařích dal, na kvitanci na to obci odevzdal, dlužni mně zůstávají doplatiti 15 rýnských...“. Viz ZAO, pobočka

Fridrich Sovinský z Mohelnice v zájmu ochrany svěřeného panství dokonce iniciativně vyjednal s velitelem švédské posádky Olomouce, plukovníkem Valentinem Wintrem, draze vykoupenou salvu guardii.^{14]} V létě roku 1646 přesto severovýchod Moravy obsadil švédský generál Johann Christoph Königsmarck.^{15]} Pobytu nezvaných hostů tehdy nebyl ušetřen ani hrad Starý Jičín, který Švédové důkladně vydrancovali, stejně jako celé okolí. Později se Sovinský o těchto zjištěných událostech vyjádřil, že musel dokonce místo poddaných, kteří se většinou rozutekli, na vlastní náklady nepřítele pohostit.^{16]} Švédové jej navíc zajali a na sedm týdnů vsadili do těžkého žaláře v Olomouci: „...zachovajíc věrnost pána svého a nechťejíc poddaných do ostatní hodinky opustiti, jako jsou jiní okoličně učinili, nad to sem své zdraví i statek všanc [v] sadil, přindouc vedle nich o všechno všudy, s manželkú, dítkami mými, takže toliko sem v košili a co sem na sobě měl, zůstal, vyrabujíc zámek všecken všudy, mně, ještě nemajíc na tom dosti, do těžkého arestu sebú vzali, po světě se se mnou do vůle své navodic, do Holomúce dodali. V kterýžto těžkým a tuhým arestu přes 7 nedělí zůstávajíc a nemajíc prostředků žádných na útratu, tolikěž z panství žádné pomoci z vůle tejš obce a z níze veliké, vzdlužice se v městě Holomúci, protřáveno, i co se tak oficírúm za přímluvu spedirowalo 20 zlatých rýnských...“.^{17]}

Není divu, že po prožitých útrapách neměl Sovinský příliš chuti se na místo svého dřívějšího vyplundrovaného působiště vracet, takže v září 1646 s nadějí na lepší budoucnost přijal nabídku hraběte Václava Bruntálského z Vrbna ujmout se místa vrchnostenského úředníka panství Paskov, ležícího na samé hranici se Slezskem. Zároveň se ovšem nehodlal vzdát svých předešlých pohledávek, které v následujících měsících na poddaných starojického panství prostřednictvím tamního úředníka (purkrabího) Jana Sauera marně vymáhal.

Olomouc, fond VS Janovice, inv. č. 1834, sign. Publ B 97, karton 77, fol. 262–263.

14] „Item za salvu guardii, kterou sem od nejvyššího Wintera, komendanta olomúckého, celému panství k lepšímu jejich vyjednal, sekretáři jeho diškréci za ně na žádost jejich dáno 3 dukáty, činí 9 zlatých rýnských...“ Viz ZAO, pobočka Olomouc, fond VS Janovice, inv. č. 1834, sign. Publ B 97, karton 77, fol. 262–263.

15] Dne 29. července 1646 o tom moravského zemského hejtmána, Kryštofa Pavla z Lichtenštejna-Kastelkornu informoval olomoucký krajský hejtmán Albrecht Kotulínský z Kotulína. Viz Moravský zemský archiv v Brně (dále jen MZA), fond G 1 – Bočkova sbírka, sign. 1595; František MATĚJEK, *Morava za třicetileté války*, Praha 1992, s. 351.

16] „Item ve švédskou armádu Königsmarka, dostanouce se na zámek, nemajíce obec [tj. poddani] ten čas, která se sem i tam rozběhla, žádného prostředku jich vychovati, pro Boha mně prosili, abych ty oficíry i soldáty [ze] svého prostředku jídlem a pitím, obrokem zaopatřil, a že mně to zase vynahradí a zaplatí. Dajíc za ně své dvě dobré krávy a jedno tele zabítí, k tomu za koření a jinší vikuálie tak, jak dlúho se na zámku zdržovali, skromně počítajíc 21 zlatých rýnských. Za oves, který teház po 30 kr[ejcarů] měřice platila, 5 zlatých rýnských, 30 krejcarů...“ Viz ZAO, pobočka Olomouc, fond VS Janovice, inv. č. 1834, sign. Publ B 97, karton 77, fol. 262–263.

17] ZAO, pobočka Olomouc, fond VS Janovice, inv. č. 1834, sign. Publ B 97, karton 77, fol. 262–263.

Poddaní peníze neměli a vrchnost se k placení neměla. Sovinský se proto obrátil se žalobou na úředníky menšího zemského práva. Dne 19. ledna 1648 byli tedy na Helfštýn (Olomouc byla stále v rukou Švédů) předvoláni na místě všech poddaných z panství Starý Jičín správce Jan Sauer a Ondřej Huger, fojt ze vsi Loučka. Před krajským hejtnanem Vilémem Ottou Ullersdorfem z Němčiči, jenž byl zároveň pověřen administrací zmíněné državy, se na závěr soudního jednání písemně zavázali dlužné pohledávky vůči Sovinskému do čtyř týdnů vyrovnat.^{18]} Reálný stav hospodářských poměrů na starojickém panství ovšem jednoznačně nedovoloval dotýcnou dohodu ve stanoveném termínu uskutečnit. Jednalo se o 218 rýnských zlatých a 30 krejcarů v hotových penězích, ale také o 37 a půl měrice žita a pšenice, 25 měric ovsu a měřici hrachu, všechno viktualie, které Sovinský během válečných let půjčil poddaným z vlastního deputátu.^{19]} O neschopnosti a snad i neochotě poddaných umořit dluh dostatečně svědčí, že Sovinský se svých pohledávek domáhal ještě roku 1670. Tenkrát se v záležitosti obracel na hejtmána statku Janovice, Jiřího Arnošta Hastníka z Weizenfeldu.^{20]} Na vysvětlenou dodejme, že právě Janovice tou dobou držela

18] „Tak, jakož jest nějaká rozepře a nedorozumění mezi panem Fridrichem Sovinským, někdejšímu ouředníkem panství starojičínského a Janem Sauerem, purkrabím, tolikéž poddanými jmenovaného panství, až posavad po některý čas trvala a k rádnému dokonalému konci přijíti nemohla. Kdež jsou ty obě partaje k vyslyšení tej pře citírované a zde na Helfenštejně u přítomnosti jich m[il]o[s]t[í], j[e]ho m[il]ostij[í] c[í]sařské] královských pánů hejtnanů kraje olomúckého, jakožto jednoho z nich, administrátora tohož panství a jinších přisedících pánův z rytířstva (titul) slyšané a po přeslechnutí jedné i druhé strany jim k dobrovolnému porovnání teěž pře podáno jest. Načež se oni společně z dobré vůle náležitě a dobrovolně porovnávali na způsob tento. Že cokoliv se na tomž Janu Sauerovi, purkrabím jeho dluhu a poddanými téhož panství starojičínského povinnu, má toho jmenovanému panu Fridrichovi Sovinskému budoucně průkazem na komkoli podle spravedlnosti najde, to vše ve 4 nedělích náležitě každý za sebe spokojiti a zaplatiti se uvolili. Pro lepší toho jistotu a zdržení, dožádali sobě obě strany urozených a statečných rytířů, pana Jiřího Kotulínského z Kotulína a na Přilepích, též pana Bernarda Želeckého z Poče[r]nic, aby k tomuto porovnání sekryty své přítisknouti dali a svými vlastními rukami se podepsali, však erbům a potomkům svým beze škody. Jenž se stalo na Helfenštejně dne 19. januari a[nn]o 1648...“.

Viz ZAO, pobočka Olomouc, fond VS Janovice, inv. č. 1834, sign. Publ B 97, karton 77, fol. 264.

19] ZAO, pobočka Olomouc, fond VS Janovice, inv. č. 1834, sign. Publ B 97, karton 77, fol. 262–263.

20] „... netajím, kterak majíc já starodávny spravedlivý dluh na panství starojičínském za obci a poddanými, mnohokrát sem se toho přátelsky o dopomožení záplaty pohledával, však nikdá k záplatě své přijiti nemohl. Nýbrž jak od Maráčka [pozdější úředník panství Starý Jičín], tak od jiných oficírů mně odkládáno bylo, že sem se s řeštem trefiti musel a ku spravedlnosti až dosavad přijiti nemohl. Což, jsouc já potřebný a o všechno připravený, takže sem vedle nich, zachovávíc věrnost při panství a poddaných, o všechno všudy přišel, toliko v tom, co sem na sobě měl, s manželkou, dítkami ostal. Tak tedy slušně a spravedlivě takovým dluhem přede všemi věcmi bych spokojen býti měl. Však až dosavad neohlídajíc se na to, od nich cententírován býti nemohu, lítostivě to snášeti musím, což proti pánu Bohu jest, že mně tak dlouho zdržují. A poněvadž se mnou v roku 1648 dne 19. januari na Helfenštejně, jsouc vyslaný od celého panství na místě obce, u přítomnosti krejských hejtnanů a jiných rytířských osob acordirovali, že mne v konečnosti ve 4 nedělích od datum svrchu dotčeného náležitě contentírovati chtějí, i potvrditi to dali na papíře sekryty a podpisy rytířských osob. Však se ale vedle zapsání toho od nich až dosavad nestalo [...] Žádajíc vedle toho služebně a přátelsky mého laskavého pána, jsouce věc slušná a spravedlivá,

dcera Wolfganga Fridricha Hoffmanna z Grünbüchlu, Marie Alžběta, která po otci zdědila zároveň panství Starý Jičín.^{21]}

Obraz války v korespondenci s vrchností – realita, či účelově zkreslený pohled?

Po propuštění z olomouckého městského žaláře byl Fridrich Sovinský z Mohelnice ode dne 24. srpna 1646 přijat do služeb hraběte Václava Bruntálského z Vrba a 15. září téhož roku fakticky převzal správu panství Paskov.^{22]} Z období jeho zdejšího dvouletého působení se dochoval již zmiňovaný soubor korespondence, poodhalující poměrně plasticky obraz dění na severovýchodě Moravy a přiléhajícím území Slezska v průběhu závěrečné fáze konfliktu. Válečná každodennost zprostředkovaná Sovinského listy, adresovanými jeho chlebdárci do jeho dočasného vídeňského azylu, se přitom výrazněji neliší od obecně známých stereotypů. Ty ukazují třicetiletou válku především jako sérii hospodářsky nesmírně devastujících vpádů a vojenských exekucí (násilného vymáhání kontribucí) žoldnéřských armád obou bojujících stran.

Přesto si nelze v této souvislosti nepoložit otázku, do jaké míry toto líčení odpovídalo skutečné realitě? Aníž bychom hodlali cíleně jakkoliv bagatelizovat Sovinského vykreslení důsledků války pro svěřené panství, je nutno mít na zřeteli rovněž osobní zájem pisatele (tím více, že se jedná o subjektivní líčení). Ačkoliv lze jen stěží kalkulovat s možností, že by Sovinský v korespondenci s vrchností záměrně fabuloval a popisoval snad události, které by se skutečně nestaly, rozhodně nelze vyloučit přinejmenším jistou míru nadsázky. Cílem bylo vykreslit hrůzy války, a zejména jejich hospodářských důsledků na svěřeném panství tak, aby tento obraz posloužil jako dostatečně pádná argumentace reálného snížení výnosů vrchnostenského podnikání (za což nesl přímou zodpovědnost právě on sám). Jak jinak si totiž vysvětlit v korespondenci se téměř pravidelně opakující zmínky o pokaždé „úplném“ ožebračení poddaných a „naprostém“ vyrabování paskovského panského sídla? Vždyť obnova takových škod by ve skutečnosti musela jistě trvat mnohem delší čas, než jaký dělí jednotlivé zmínky o těchto událostech v úřednickově korespondenci. Nelze pochybovat, že při průtazích žoldnéřských oddílů utrpěl paskovský zámek

že mně z nich k spravedlnosti a záplatě dopomůže a sobě nestíží. Tak, aby aspoň již jednu té věci konec učiněn byl a já sobě z veliké núze a potřeby pomoci mohl...“. Viz ZAO, pobočka Olomouc, fond VS Janovice, inv. č. 1834, sign. Publ B 97, karton 77, fol. 265–266. K osobnosti Jiřího Arnošta Hastníka z Weizenfeldu viz J. PILNÁČEK, *Staromoravští rodové*, s. 488; týž, *Rody starého Slezska 2*, Brno 1991, s. 645–646.

21] L. HOSÁK, *Historický místopis*, s. 590, 682.

22] Ačkoliv k faktickému převzetí správy panství došlo až polovině září, mzda mu byla vyměřena již od 24. srpna téhož roku. Viz ZAO, fond AŽV, inv. č. 1312, karton 10; tamtéž, inv. č. 1570, karton 11.

značné škody. Avšak pokud bylo reálně pokaždé co vzít, nelze jednoduše v plné míře akceptovat Sovinského líčení o opakovaném „naprostém zruinování“ panského sídla.^{23]}

Totéž samozřejmě platí o situaci poddaných, o čemž nejlépe svědčí vývoj demografických poměrů, rozhodně neodpovídající dlouhodobě katastrofálnímu vyhlazení panství. Realitě v tomto případě odpovídá spíše praxe dočasného opuštění gruntů v období bezprostředního ohrožení a následný návrat do mezi tím bezpochyby žoldněři vyrabovaných usedlostí. Ostatně, Sovinský se ve svých listech nejednou zmiňuje o praxi ukrývání movitého majetku (včetně zásob obilí) poddanými i jím samým, což samo o sobě předpokládá následný návrat dotyčných na původní místo.^{24]} V případě paskovského panství zároveň nelze potvrdit ani zejména ve starší historiografii opakovaný konstrukt o katastrofálním zvýšení mortality v důsledku cíleného vraždění obyvatelstva žoldněřskými armádami, ačkoliv i zde lze pochopitelně doložit několik násilných úmrtí při potýkání se poddaných s vojenským živlem.^{25]}

Teze vyslovené v souvislosti s informačním potenciálem Sovinského korespondence s vrchností je možno podepřít rovněž disproporcí v líčení situace, kdy se úředník (stejně jako část poddaných) během roku 1647 na více než pět týdnů vzdálil před vojenským nebezpečím do podhůří Beskyd. Zatímco úředník tehdy vrchnosti referoval, že musel „...mnoho zlého, hladu, vody pít a velkého strachu pocítiti...“, poddaní později naopak vypověděli, že Sovinský „...mezi valašským lidem své pokojné bydlení sjednané měl a tam všelijaké viktualii jemu se dodávati muselo...“.^{26]} Svoji roli v tomto případě bezpochyby sehrálo odlišné vnímání reality panským úředníkem a na druhé straně prostými poddanými, žijícími ve srovnání s ním v nepoměrně nuznějším podmínkách. Uvedený příklad zřetelně dokládá subjektivitu Sovinského korespondence, jejíž interpretace tedy není možná bez zohlednění tohoto faktoru, což lze ostatně vztáhnout na veškeré analogické písemnosti.

Vraťme se k líčení osudů Fridricha Sovinského z Mohelnice. Zodpovědnost za hospodářské výsledky a správu poddaných jej od září 1646 postavila opět do velmi nelehké situace, neboť se v Paskově potýkal s takřka totožnou situací, jež ho přiměla opustit předchozí působiště. Nejenže musel čelit

23] K problematice blíže viz Jan SAHEB, *Dopady třicetileté války na hmotné poměry šlechty v oblasti moravskoslezského pomezí (na příkladu Paskova)*, in: Cieszyńskie studia muzealne/ Těšínský muzejní sborník 6, 2018, s. 185 a násl.

24] Konkrétní doklady o snaze ukrýt cenné předměty, ale rovněž obiloviny a věci denní potřeby (oblečení) poddanými i úředníkem uvádí Jan SAHEB, *Dějiny Paskova*, Ostrava 2017, s. 144; týž, *Dopady třicetileté války*, s. 191–192.

25] Analýza demografických poměrů na panství před, v průběhu a po třicetileté válce viz J. SAHEB, *Dějiny Paskova*, s. 171–174.

26] Ani dotyčné svědectví poddaných ovšem nemuselo zcela odpovídat realitě, neboť bylo učiněno v době, kdy se Sovinský domáhal vyplacení svých pohledávek a mohli tak být ve své výpovědi ovlivněni obavami z případných dalších vydání. Viz ZAO, fond AŽV, inv. č. 1323, karton 10; tamtéž, inv. č. 1572, karton 11.

bezohlednému vymáhání výpalného a peněžních i naturálních kontingentů císařskými i švédskými oddíly, ale nakonec také zoufalému odporu ožebračených poddaných. Ty hmotná nouze dohnala k odpírání robot a odvádění vrchnostenských dávek a platů. Podobně jako ve svém předchozím působišti tedy musel Sovinský v zájmu ochrany paskovského panství nezřídka sáhnout do vlastního měšce. Neblahou předzvěstí dalšího průběhu jeho služby ve vrchnostenské kanceláři na paskovském zámku bylo uvalení vojenské exekuce olomouckým krajským hejtmánem Albrechtem Kotulínským z Kotulína na celé panství kvůli „zasedělé“ berni za posledních pět let.^{27]} Než na paskovské panství dorazili k exekuci žoldněří císařské armády, vtrhl do Paskova dne 12. listopadu 1646 spízní oddíl Švédů, dobývajících tehdy marně hrad Helfštýn. Ačkoliv si městečko dříve zaplacením nemalé částky zajistilo salvu guardii, tedy ochranu před nezřízeným rabováním, nad ránem 13. listopadu 1646 byly zámek i městečko nemilosrdně zplundrovány.^{28]} Fridrich Sovinský z Mohelnice o tom následně hraběti Václavu Bruntálskému z Vrbna do Vídně referoval slovy: „...vpadnutíce nočním časem na nás do zámku paskovského dva silné švadrony švédské se dvěma rytmisty od generála [Arvida] Witenberka armády, okrom co mně ze všeho vsudy s manželkú, dítkami obrali a svlékli, koně dobré dva se všemi správami [tj. postroji], i zbrani pobrali. Majíc jich [tj. Švédy] úřad v městečku vychovávatí [tj. hostit], mně se dožádali, abych to zatím za ně učinil a je založil a zastoupil, [měšťané] připověděli jako poctiví lidé mně to zase vynahraditi a zapraviti, utraceno s nimi [tj. Švédy] skromně počítajíc 5 zlatých, 8 krejcarů ...“.^{29]} Dodejme, že zaplacení uvedených výloh z poloprázdné městské pokladny se později úředník dožadoval marně. Podobným způsobem navíc pozbyl i svou loveckou pušku (tzv. těšinku), kterou si na něm purkmistr a rada městečka Paskova vyprosili, aby ji mohli zaslat „darem“ švédskému vojenskému komisaři do Olomouce. Marně přitom doufali, že městečku tím bude sleveno na předepsané kontribuci.^{30]}

Logistické přesuny císařských i švédských oddílů na moravskoslezském pomezí pokračovaly rovněž počátkem roku 1647. Přes panství se přehnal nejprve jízdní regiment císařského rytmistra Kalkopa, následovaný dne 12. ledna 1647 přibližně pěti stovkami Švédů. Kalkopův regiment pak Paskovem projížděl také na zpáteční cestě. Jelikož se císařští i nepřítel ve městečku a ve značně zruinovaném zámku na čas ubytovali, dosáhly škody na majetku

27] ZAO, fond AŽV, inv. č. 1316, karton 10.

28] ZAO, fond AŽV, inv. č. 1317, karton 10; J. SAHEB, *Dopady třicetileté války*, s. 183.

29] ZAO, fond AŽV, inv. č. 1365, karton 10.

30] „Za těšinku a toulec naskrz perlovú matkú a kostkami barevnými kunštovně i s toulcem vykládaná, kterou na mně [purkmistr a rada] vyprosili a švédskému komisaři Buzovi do Holomuce v dar poslali, kteroužto těšinku aneb tím darem ulevení na kontribuci své 300 širokých tolarů obdrželi, za takovou mně dlužní podle smlouvy s nimi učiněné 10 zlatých rejn[ských], 30 krejcarů [zůstávají]...“ Viz ZAO, fond AŽV, inv. č. 1365, karton 10.

většího rozsahu, než při posledním švédském vpádu v listopadu 1646. Z líčení paskovského úředníka přitom jasně vyplývá, že zatímco císařská soldateska se spokojila se zabavením proviantu, Švédové si počínali jako v týlu nepřítele: „... *veliké náramné škody poddaným na všelijakých hospodářských věcech podělali, domy, truhly, armary [tj. almary], okna, pece vytlúkli, roztrískali a vyrabovali, že někde nic nezůstalo. Koně a jiné mnohé věci na vě[t]ším díle ve všech dědinách, že žádné nechybilo, pobrali [...], tolikéž v zámku nás nechybilo, zase sme znovu škodu vzali...“.* Také Sovinský tehdy přišel o svého koně, což mu, jak sám dodal, velmi znesnadnilo výkon jeho úřadu: „...*že sem tak marně o své věci od Witnbergerovy armády přišel [...] nemajíce sobě zač jiných koní sjednati, na čem kde potřeba vyjeti a k hospodářství dohlídati nemám, že mně to dosti těžko snášeti přichází...“.*³¹¹ Častým jevem těchto zjištěných týdnů a měsíců bylo vymáhání vojenských kontribucí jak ze strany císařských, tak Švédů. Vzhledem k tomu, že kontribuce již neměli zbídačení poddaní z čeho odvádět, vypravil se Sovinský v lednu 1647 na Helfštýn, aby vymohl alespoň jejich snížení a odpuštění dlužného proviantu císařské armádě. Setkal se zde však pouze s výhrůžkami a za svou troufalost byl navíc vsazen na dva týdny do „...*tuhého arestu...“.*³²¹ Jindy byl „...*za příčinou panství a poddaných...“* uvězněn rovněž ve Frýdku, v Místku, či v Příboře.³³¹ Se Švédy se po těchto neblahých zkušenostech neodvažoval ani vyjednávat a své bezbřehé zoufalství vtělil pouze do relací, zasílaných pravidelně vrchnosti do Vídně.³⁴¹ Když na Sovinském v únoru 1647 upomínali velmi ostrým tónem zaplacení dlužné kontribuce z paskovského panství zásobovací komisaři švédské posádky z Fulneku, vážně zvažoval alternativu dočasného opuštění svého působiště: „...*[Švédové] mně pohružku velkú činí, abych jich [tj. poddané] k tomu měl, aby taková věc spokojili, jestliže se to nestane, že zle se mnou bude. A tak ani hodiny od nich [tj. od Švédů] bezpečný nejsem. A kdyby ta zima nebyla, již by se na vě[t]ším díle poddaní sem i tam rozběhli a gruntů pustých stát nechali [...]* já se také toho obávám

31] Situaci dokresluje zpráva o újmách, které utrpěl paskovský šenkýř „...*tenž šenkýř tu zprávu dává, i také svědky prokazuje, že soldáti švédští, kdy[ž] za rytmistrem Kalkopem jeli, jeho honili a potom v Paskově se zastavili a pokermovali, 37 mázů (39,2 l) gořalky vzali a vypili. Item, kdy[ž] Witemberská armáda v kraji byla a jeho lid [tj. žoldněři] v Paskově rabovali, jednu bečici gořalky, kterou byl zakopal, v šestnácti mázích (16,9 l), našli a takovou gořalku vypili. Item císařští soldáti, kteří podvakráte do Paskova vyjeli, takovej gořalky vzali a vypili jedenácte žídlíkův (5,2 l)...“.* Viz ZAO, fond AŽV, inv. č. 1320, 1336, karton 10.

32] ZAO, fond AŽV, inv. č. 1365, karton 10.

33] ZAO, fond AŽV, inv. č. 1408, karton 10.

34] V lednu 1647 Sovinský kupříkladu vrchnosti sděloval, že „...*na kontribuci Švédům co měli podle zakázání svého, něco uleviti, na všem tuplovanú a ještě větší uložili, že na samých penězích měsíčně 60 širokých tolarů žádají a míti dokonce chtějí, mimo jinších věcí, profiantů a šancování. Prvotně toliko po 30 širokých tolarích) na měsíc dávali a toho odpravovati nemohli, že na to mnoho reštýrují. A copak jinší mnohé dávky a císařské kontribuci se nacházejí a exekvirují...“.* Viz ZAO, fond AŽV, inv. č. 1320, karton 10.

a nebudu se moc smět při zámku zdržovat, obávajíc se z obou stran [tj. císařské i švédské] nějakého neštěstí...“.^{35]}

Svá slova uvedl paskovský úředník v činy na konci února, kdy se situace stávala neúnosnou. Přechodný azyl našel až „...*pod Lysú horú*...“, tedy někde v prostoru podhorských vsí Malenovice, či Staré Hamry, ležících na frydeckém panství ve Slezsku.^{36]} Zoufalou situaci vyostřovaly neustávající požadavky císařské armády, která sice v těchto měsících nebyla schopna moravskoslezské pomezí před nepřítelem účinně bránit, avšak předepsané kontribuce vymáhala beze všech ohledů.^{37]} Kupříkladu dne 11. dubna 1647 dorazila „...z *nenadání do zámku paskovského silná trupa rejtarů*...“ z regimentu císařského plukovníka Šimona Mořice z Doneppu, aby zrekvírovala proviant, který ještě na panství zbyl. Jelikož se poddaní stačili předtím houfně rozutěct, vojáci zajali vystrašeného Fridricha Sovinského z Mohelnice a po 13 dní jej drželi ve vězení na Hukvaldech.^{38]} Poměry poddaného obyvatelstva i vrchnostenských zaměstnanců se stávaly s každým novým požadavkem císařské, či švédské kontribuce bezvýhodnější. Podle slov paskovského úředníka již počátkem května 1647 skutečně nebylo kde brát, takže bezmocní „...*lidé pláčí a prosí*...“, neboť žoldněři „...s *lidmi tyransky a nekřesťansky nakládají*...“.^{39]} Dne 4. června 1647 z rána pak do Paskova vtrhlo několik desítek císařských rejtarů a obyvatelům městečka

35] ZAO, fond AŽV, inv. č. 1321, karton 10.

36] Dne 25. března 1647 odtud Sovinský informoval vrchnost, že švédské „...*partaje* [tj. vojenské oddíly] *veliké a silné každodenně vsady na všechny strany jidou* [...] *všechno vsudy na nic a na zkázu přivozují, s lidmi tyransky nakládají. Města, dědiny, zámky rabují, plundrují a na zkázu přivozují, dobytky všelijaké, koně berou a zajímají, že mně tak ukrutného tyranství a zlého obchodu jejich nyní vypsatí možné není. A žádný, kdo při tom není, neuvěří. Paskov, zámek, i jiné dědiny již po několikrát vybrali, kde co bylo, i kostely vylúpali, dívek a žen mnoho zkvaltovali* [tj. znásilnili] [...]. *Já také nemohouc doma obstávat, do hor pod Lysú horu sem v to radu svou vzítí musel, však ani tu bezpečně obstávat nemůžeme, utíkatí jednotejně a se pokrývati do lesův musíme a velikú nouzi, bídu snášeti musím, že ani ku psaní místa pokoje a času mítí nemohu*...“.
Viz ZAO, fond AŽV, inv. č. 1322, karton 10. Ke kvalifikaci jednotlivých druhů násilností, kterých se dopouštěli vojáci na civilním obyvatelstvu během třicetileté války, viz Jan KILIÁN, *Vojenské násilí ve městech za třicetileté války. Se zvláštním přihlédnutím k Plzeňsku*, Folia historica Bohemica 29, 2014, č. 1, s. 5–29.

37] Paskovský úředník o tom sděloval vrchnosti: „...*císařští také se svého tuze napomínají a mítí chtějí, a tak ze všech stran zle jest, co nikdá nebývalo a se o tom neslýchalo. Já tak, jak živ sem, v[e] větší starosti a strachu nebyl, jako nyní jsem. O své věci sem zase o ostatek přišel, které sem v zámku odběhnúti musel a tudý velikú škodu přišel, nebo mně všechno potřískali, pobrali, co se jim hodilo a již bych to všechno pánu Bohu poručil, kdybychme toliko doma zůstávati při pokojí mohli a tak mnoho zlého v horách, i zimy, netrpěli*...“.
Viz ZAO, fond AŽV, inv. č. 1322, karton 10.

38] Fridrich Sovinský z Mohelnice o tom následně zpravoval vrchnost slovy: „...*vezmouce mně mocně a kvalitě* [tj. násilím] *na místě jejich* [tj. místo poddaných] *do arestu, divně a nekřesťansky se mnou nakládají, pod uchvaldské šance, mnoho zlého sem tu vystátí a podstoupiti musel*...“.
Viz ZAO, fond AŽV, inv. č. 1365, karton 10.

39] ZAO, fond AŽV, inv. č. 1323, karton 10.

násilím pobrali 16 koní.⁴⁰⁾ V polovině března 1648 sužovali paskovské panství znovu císařští, kteří se prostřednictvím vojenské exekuce domáhali neodvedené kontribuce. Drancování se znovu nevyhnulo ani zdejšímu panskému sídlu, sám Fridrich Sovinský z Mohelnice přitom přišel mimo jiné i o všechny tři svá pečetidla: „...do zámku se mocně vrubali a vlámali a kde sme co měli, peníze, koně, šaty a in suma všechno, kde co bylo, pobrali a v nic obrátili, že sme toliko salva homine v těch košilech zůstali a ani mé dítky pokoje neměly, i ty obrali a posvláčeli, čehož sme se nikdy nenadáli [...] již bych se rači na tom světě neviděl [...] poněvadž sem o své všechny tři sekryty od tej partaje, co nás obírali i s penězi, vezmúc jich z kapsy mé, přišel, takže listů dokonce čím pečeti nemám, až mne hanba za to, že mne pán [hrabě Václav Bruntálský z Vrbna] nyní sekryt u dobrého pečírštechera udělati a podle toho mého obrysu a starého sekrytu vytisknutého, který pro mustr posílám, čistě, hluboko a zřetelně na stříbře nějaký pěkný s toče[n]kú ten můj erb vyříti dá...“.⁴¹⁾

Ani v srpnu a září 1647 vymáhání vojenských kontribucí neustávalo, teprve v říjnu se podařilo plnomocníkovi hraběte Václava Bruntálského z Vrbna, Mikuláši Hynkovi Tvorkovskému z Kravař, vyjednat s velitelem švédské posádky ve Fulneku výrazné snížení kontribucí. Švédové si totiž byli vědomi kritického stavu hospodářství v kraji, a pokud se zde chtěli nadále udržet, museli alespoň na přechodnou dobu zmírnit své požadavky. Naopak, císařská armáda nesmlouvavě vymáhala na ožebračených poddaných kontribuce v plné výši, což Sovinský glosoval slovy: „...již mně jich [tj. poddaných] poněkud samému, ačkolivěk nic dobrého a neposlušni ve všech věcech jsou, přihlídjíc na to jejich lamentování přede mnou, líto jest...“.⁴²⁾ Situaci vyhocovala okolnost, že na odvádění proviantu se na paskovském panství podílelo stále méně poddaných. Mnozí totiž zběhli z gruntů a jako zbojníci se společně s vojenskými marodéry a dezertéry potulovali v okolních lesích.⁴³⁾

Ačkoliv paskovský úředník nechával zbojníky a zloděje zámeckou posádkou čas od času pochytyt a vsadit do vězení, eskalaci tohoto jevu zabránit nemohl. Příčiny totiž tkvěly v neutěšených hospodářských poměrech obyvatelstva i dlouhotrvající válce. Jak již bylo řečeno, mezi kriminálními živly figurovali jak zběhlí poddaní, tak dezertéři, z nichž někteří prošli během válečných tažení posledních let žoldněrskými armádami obou protivníků. Jmenovitě lze zmínit kupříkladu „...nějakého Chlúbu, který již mnoho let svobody užíval a po vojnách se potlúkal, který poněkolikrát jak od jedné i druhé strany z vojny utekl...“.⁴⁴⁾ Nárůst kriminality v uplynulých měsících Sovinský jen bezmocně

40) ZAO, fond AŽV, inv. č. 1324, karton 10.

41) ZAO, fond AŽV, inv. č. 1348, 1349, karton 10.

42) ZAO, fond AŽV, inv. č. 1325, 1330, 1331, karton 10.

43) ZAO, fond AŽV, inv. č. 1320, 1331, karton 10.

44) V říjnu 1647 sděloval úředník vrchnosti, že „Některé zloděje a štrásnrauby tu ty dny na

glosoval slovy: „...neviděl sem více lotrovství a krádeže, jako zde na tom panství, nebo jeden druhému krade, ani v poli, v stodolách obilí a jiné věci obstáti nemůže...“. Tento neblahý jev přitom explicitně vyjadřoval strategii přežití zbídačeného a zoufalého obyvatelstva městečka i okolních vsí, mezi nímž se s pokračující válkou rychlým tempem vytrácela veškerá sounáležitost, a to snad pouze s výjimkou rodinných vazeb.^{45]}

Začátek posledního roku třicetileté války se nesl opět ve vystupňování požadavků na proviant pro císařskou armádu. Fridrich Sovinský z Mohelnic však opakovaně sděloval do Kroměříže kvartýrmistrovi Jiřímu Bernardovi Garskému z Gars, že z paskovského panství nelze odvést dlužnou kontribuci, natož nově požadovaný proviant, neboť poddaní nemají ani obilí k zasetí. Přitom on sám podle svých slov dokonce zaplatil část kontribuce z vlastních prostředků.^{46]} Není divu, že neustálé nebezpečí vojenských exekucí přivedlo Sovinského k úvahám o opuštění vrchnostenské služby. Během velikonočních

panství zdejších sem polapati a do vězení dáti poručil, kteří na cestách svobodných lidí obírali a zlého řemesla se přichytili. A to z Paskova otcovští synové jsou, zejména předně Jurňů syn, Matějí syn, Poláchů syn, z Krmelína Vráblík, který ve Vídni v službě za krejčího byl a již vícekrát se takové věci a krádeže předtím dopustil...“. Neúnosná situace a bída ovšem nutila delikventy po propuštění z vězení opět k dalším krádežím, byť se za ně zaručili jejich spořádaní příbuzní, takže se situace stávala bezvýchodnou. V listopadu 1647 o tom úředník informoval Tomáše Hladného z Hlučina, hofmistra hraběte Václava Bruntálského z Vrbna: „Strany těch pacholků rabovníků, jak sem již také o tom pánu psal na zprávu, jak s nimi dále učiniti, očekávám, nebo se někteří nespravili, zase se toho lotrovství drží a po své vůli chodí...“. V prosinci 1647 pak úředník neviděl jiné východisko, než navzdory mnohdy váženým a bezúhonným ručitelům zakročit proti kriminálním živlům popravami: „Co se těch pacholkův dotýče, kteří lidi na cestách obírají, i jiných zlých věcí se přidrželi, jest tomu tak a jistá pravda, nebo se to u nich skutečně našlo a ty věci i koně, co Slovákům pobrali, zase všechno navraceti museli a takové i jiné věci se při nich našly. A souc dobrýma rukojměmi vyručení a ujištění, zle se popraviti, rukojmě zavedli a přeč utekli. Kdež nemohúc svého zlého předsevzetí opustiti, zase se do toho lotrovství dali a tak činiti budou, až se katu v ruce dostanou. Sice jestli by dále toho potřeba nastala, rukojmové jich dostaviti musejí a mohú...“. Viz ZAO, fond AŽV, inv. č. 1331, 1334, 1338, karton 10.

45] Zvýšenou hospodářskou kriminalitu ve čtyřicátých letech 17. století dokumentují rovněž záznamy v soudní knize městečka Paskova. Kupříkladu v únoru 1643 městský fojt řešil případ krádeže obilí „Tak, jakož jest Jan Nováček, jakožto žalobník na Václava Bosáka sobě před právem stěžoval, že by jeho Václav Bosák z nějakého ovsu, který mu ze stodůlky jeho vzatý byl...“. V říjnu 1643 městský fojt rozsuzoval kauzu krádeže oblečení „Porovnání, které se stalo mezi stranami, jakožto Jakubem Šístkem z Velké Hrabové a Ondrů Lepařem z tejš dědiny strany zakopaných a pobraných šatův Ondru Bednáři...“. V lednu 1644 se před městským soudem zodpovídal Jan Eliščák, který „...roku 1643 dne 19. [decem]bris opovázil a do zámku nočním časem vejduc, jemu, Janovi, hejdukovi, truhlu v marštali vezmúc ji, že jest jemu vylámal a co v ní bylo, pobral...“. Výjimečnosti situace si byla vědoma také vrchnost, která za toto vloupání do zámku udělila provinilci pouze pokutu 20 tolarů „...poněvadž se mně ta mi[l]o[s]t od vrchnosti za přímiluvu poctivých pánův a vrchnosti jeho [tj. Jana Eliščáka], prohrajíc on za ten výstupek hrdlo své, od [jeho] m[ilost]i pana hraběte [...] darováno jest, stala a připovídá toho více nedopůščeti...“. Viz ZAO, fond AŽV, inv. č. 1331, karton 10; tamtéž, fond VS Paskov, inv. č. 6, sign. D–3, fol. 32, 35–39.

46] ZAO, fond AŽV, inv. č. 1333, 1345, karton 10.

svátků totiž opět čelil výhrůžkám císařských, kteří jej chtěli na místě poddaných kvůli neodvedené kontribuci vzít do vazby.^{47]} Vývoj úřednickova stanoviska dokumentuje mimo jiné fakt, že zatímco ještě počátkem roku 1648 odmítal v obavách před loupící soldateskou opustit relativní bezpečí paskovského zámku,^{48]} v létě již zvolil před blízcím se nebezpečím útěk do lesů v okolí vsi Palkovice na sousedním moravském panství Hukvaldy. Dne 17. června 1648 pak v listu adresovaném do Vídně hraběti Václavu Bruntálskému z Vrbna „...z Palkovic pod horami...“ sděloval své definitivní rozhodnutí odejít z jeho služeb: „*Já se již na kolik neděl s manželkou a dětmi po horách pokrývati, túlati a mnoho zlého vytrpěti musím, doma bydlet, ani se žádnému soldátu na oči ukazovati nesmím [...] horší býti nemůže, jak jest, že ani hrdlem svým jak od poddaných, tak od Valachů a soldátů bezpečný nejsem, a tak slušných příčin službu svou vypovídati musím a déle v ní zůstávati nechci a nemohu...*“.^{49]} Jelikož řádného propuštění ze služby se Sovinský dočkal teprve na konci října 1648, musel se po návratu do Paskova znovu potýkat s problémy, jež přinášela správa válkou zmítaného panství. Byl tak nedobrovolným svědkem, respektive přímým aktérem, nejednoho dramatu.

Švédové kupříkladu v červnu 1648 odvěkli a ve Fulneku uvěznilí kvůli neodvedené kontribuci paskovské radní v čele s purkmistrem, a zároveň vyplenili fojtství v Hrabově. Valaši ze sousedního hukvaldského panství následně vyrabovali rovněž tamní panský dvůr, a také fojtství ve vsi Stará Bělá. Sovinskému, který si na jejich počínání ztěžoval hukvaldskému úředníkovi, hrubě vyhrožovali, což jen umocňovalo jeho nechuť zůstat nadále v Paskově.^{50]}

47] ZAO, fond VS Fulnek, inv. č. 1869, karton 3.

48] Navzdory obvyklým zvykostem ve vrchnostenské kanceláři na zámku provedl Sovinský obnovu rady městečka Paskova i vesnických úřadů (jindy měl úředník za tímto účelem objíždět osobně každou lokalitu) „*Pořádky a posudky na dědinách pro slušné příčiny nebezpečnosti, nemožnost a psotu ubohých poddaných, se držeti a jak jiné časy vykonávati nemohly, majíc poddaní jiných dosti zaměknání a dávek, kterých odbyvati a pokojiti nemohú a kam se prve obrátiti nevědí, v zámku se právo obnovovalo, však do dědin podle starého obyčeje co uloženo bylo, pivo a gořalku každá dědina na šenk vzíti musela, aby vždy do [vrchnostenských] důchodů nějaký užitek přijíti mohl...*“.^{49]} Viz ZAO, fond AŽV, inv. č. 1341, karton 10.

49] V jiném listu Sovinský nad svou situací lamentoval: „...*já se dosavad sem i tam pokrývati musím a žádnému z vojáků při exekuci na oči ukazovati nesmím, abych zase do arestu pro neodpravování kontribuci nepřišel, a poněvadž také [poddaní] nic skládati nechtějí, mne také zúmyslna do nebezpečnosti nepotřebí se mně dávat. Nevím se již kde na bezpečné místo s manželkou a dětmi podít, všady na všechny strany veliké nebezpečnosti jest, že nikdež bezpečno není...*“.^{49]} Viz ZAO, fond AŽV, inv. č. 1351, 1352, karton 10.

50] „*Valaši také veliké právo sobě čini, poddané bijí, do dědin vpadají a kde co najdu, berú, i ty železa z pluhů a z háků srážejí, fojta novobělského podvakuje tu ty časy zbili a vybrali [...] Mě také [hukvaldští Valaši] hrozí, že na ně často na Uchvaldy dopisují a žalují, ve velikém nebezpečnosti sem, protož někam se skrzeva ně také zaopatřiti musím...*“.^{50]} Viz ZAO, fond AŽV, inv. č. 1352, karton 10; Jan SAHEB, *Hrabová součástí paskovského panství v letech 1538–1850*, in: *Historie obce Hrabová. Dějiny, památky a osobnosti Hrabové od 13. století po současnost*, Ostrava 2017, s. 41.

Vyvrcholením událostí těchto neklidných dní bylo přepadení zdejšího notně zbědovaného, totiž záměrně neopravovaného (s výjimkou provizorního zastřešení vyhořelé části střechy a krovů) panského sídla,^{51]} jízdním regimentem císařského plukovníka Šimona Mořice z Doneppu v noci z 23. na 24. července 1648. Prostřednictvím této vojenské exekuce se žoldnéři opět domáhali neodvedené kontribuce z paskovského panství. Zoufalý Sovinský průběh těchto událostí glosoval slovy: „...zase znovu připadnouce na nás do zámku nočním časem, obstoupíce zámek kolem, exekuci od D[on]epizovského regementu, kterou pan adiutant Rytt z Lipníka s rytmistrem [Štěpánem] Šmídem [z Freihofenu] komendíroval. Jako nepřátelé se mnú zacházeli, mně zase s manželku, dítkami, co ještě bylo, ze všeho obrali, manželku, ditky zevláčeli a co našli, pobrali...“.^{52]}

Vojáci neměli na zuboženém panství v rámci exekuce příliš co pobrat. Vrchnostenská pokladna na zámku zela prázdnotou a poddaní se před rabující soldateskou uchýlili do bezpečí okolních lesů. Nejúčinnější způsob, jak si zajistit vyplacení dlužné kontribuce, tedy spatřoval rytmistr Štěpán Šmíd z Freihofenu v zajetí a následném uvěznění nešťastného vrchnostenského úředníka. Sovinský přitom mohl pouze lamentovat nad páchaným bezprávím a svým těžkým osudem. Později v listu svému zaměstnavateli totiž sděloval: „...přesto všechno, ještě nemajíce [vojáci] na tom dosti, vezmouce mně [s] sebou týž adjutant [Rytt] a rytmistr [Štěpán] Šmíd [z Freihofenu] do arestu tuhého, beze všelijakého respektu, vedle koně po blátě a vodě přes potoky, a to nočním časem, vedouc mně pěšky až do města Lipníka při koni, kdež sem i zdraví své pozbyl, tam sem také mnoho zlého a starostí dosti veliké skrzeva ně podstoupiti musel...“.^{53]} V Lipníku strávil paskovský úředník nedobrovolně celých deset týdnů a propuštěn byl až na samém sklonku třicetileté války, dne 9. října 1648, a to po urgencích hraběte Václava Bruntálského z Vrbna u olomouckého krajského hejtmana Viléma Otty Ullersdorfa z Němčího.^{53]} Pobyt v městském vězení v Lipníku pouze utvrdil

51] V posledním roce třicetileté války vrchnost Sovinskému výslovně nařizovala nevyvážet zborcené zdivo, ani jinak pokračovat v postupné nápravě předchozích ničivých následků velkého požáru, založeného Švédy při vyplundrování zámku v roce 1643. Jen provizorně udržovaný objekt totiž neměl být vhodný pro případné ubytování císařských, či švédských oddílů. Podrobně o neutěšeném stavu paskovského zámku a jeho provizorních opravách v tomto období viz J. SAHEB, *Dopady třicetileté války*, s. 185–195.

52] ZAO, fond AŽV, inv. č. 1365, karton 10.

53] Dne 1. srpna 1648 žádal paskovský úředník z vězení v Lipníku nad Bečvou plnomocníka hraběte Václava Bruntálského z Vrbna, Mikuláše Hynka Tvorkovského z Kravař, aby se hrabě zasadil o jeho propuštění: „S velikú lítostí před vaš[í] milostí tajiti nemohu, přinduce zase znovu od císařskej partaje [tj. vojenského oddílu] o všechno všudy, ještě k tomu všemu sem se do arestu skrzeva vlastní poddaných věc dostal a velikú núzi a starost nevinně snášeti musím, kdežto nemajíce ani krejcara před rukama zde v Lipníku na útratu, poněvadž mně ze všeho vytráslí, i manželku mů, poddaní mně až dosavad na vychování také nic neodsílají a nevím, co s tím obmejšeji. již mně s takovou správou možné není děleji to snášeti, a tak se pro poddané molestírovati dání. Kdež vaš[í] milo[s]t[í] za to služebně žádám, že se ráčíte všelikterak o to přičiniti, abych toho

Sovinského v jeho dřívějším rozhodnutí odejít z hraběcích služeb. Ačkoliv období jeho působení v Paskově negativně ovlivnily události závěru třicetileté války, poukazoval Sovinský při předávání správy panství dne 29. října 1648 přirozeně především na vlastní zásluhy: „...sirot neb poddaných za mej správy cosi se málo z poddanosti propustilo, gruntovních sedláků dokonce žádných. Jsouce pak věc sousedská, co slušného bylo, časem se odepřítí nemohlo, však naprotiva tomu zase z jiného panství mnohem více sem poddaných, kteří se zde na gruntech osadili a přiznili, vyjednal. Jako také mnohé pousté hospodářství [jsem] osadil...“.^{54]} Se službami Fridricha Sovinského z Mohelnice byl pravděpodobně spokojen rovněž hrabě Václav Bruntálský z Vrbna, jehož protekce mu zároveň umožnila hladký přechod do služeb tehdejšího moravského zemského hejtmána, hraběte Jana z Rottalu (úřad zastával v letech 1648–1655).^{55]}

Rezonující paměť války – úsilí o kompenzaci škod

Od listopadu 1648 se tedy Fridrich Sovinský z Mohelnice pohyboval především v okruhu moravského zemského hejtmána Jana z Rottalu, který jej pověřoval úkoly spjatými v širším slova smyslu s výkonem svého úřadu, totiž se správou země. Sovinský se tak poměrně často osobně zúčastňoval kupříkladu jednání zemským hejtmánem nařízených stavovských komisí, vyšetřujících zpravidla přímo na místě hraniční rozepře mezi jednotlivými vrchnostmi (resp. jejich poddanými) „...zu mehrmalen in des Landes angelangene Geschäften unterschiedliche wichtige Commisionen aufgetragen worden, welche er seinem besten Vermögen und Verstandt nach treu eifergist verrichtet...“.^{56]} Bývalý starojický a paskovský vrchnostenský úředník přitom nepochybně v plné míře zúročil své letité zkušenosti z obou předchozích působišť. Ve službách Jana z Rottalu přicházel Fridrich Sovinský z Mohelnice na rozdíl od dřívějška prakticky denně do úzkého styku s příslušníky šlechty, a to jak v rámci Rottalova širšího dvora, tak při dotyčných stavovských komisích. Z hlediska dalšího

arestu prost býti mohl. Já povinen nejsem za poddané a panství a jejich vlastní věc ten arest a škodu, která se mně stala, snášeti a škodovati. Má-li kdo co na panství pohledávati, nechť sobě poddaných hledí, purkmistry a fojty do arestu berou a ne mně, já jim nic dlužen nejsem, dosti svou posotu činiti mám...“. Viz ZAO, fond AŽV, inv. č. 1365, karton 10.

54] ZAO, fond AŽV, inv. č. 1341, karton 10; tamtéž, inv. č. 1570, karton 11.

55] Věci jistě napomohl také fakt, že hrabě Václav Bruntálský z Vrbna byl s Janem z Rottalu rodově spřízněn. K osobnosti Jana z Rottalu viz Pavel BALCÁREK, *Rodinný archiv Rotálů a Vrbnů. Osudy jeho majitelů a písemností*, Studie Muzea Kroměřížska 86, 1986, s. 41–66; Jiří LOUDA, *Moravští zemští hejtmáni*, Praha 1996, s. 35; Renata JURÁŇOVÁ, *Jan Rottal a jeho doba*, Holešov 2009.

56] Vyplyvá to ze znění Sovinského nobilitační listiny, vydané českou dvorskou kanceláří dne 30. dubna 1650. Viz NAP, fond ČDK, inv. č. 752, sign. IV D 1, karton 487, fol. 1–4; tamtéž, fond Salbuchy, inv. č. 63, fol. 43–51.

rozvoje Sovinského kariéry tedy v tomto okamžiku stále naléhavěji rezonovala nutnost realizovat jeho neskrývané společenské ambice. V jistém slova smyslu lze konstatovat, že pro erbovního měšťana Sovinského se nyní stala přímo společenskou nutností otázka jeho nobilitace.

Díky přízni a mocné přimluvě svého chlebodáře se Fridrich Sovinský z Mohelnice dne 30. dubna 1650 skutečně dočkal vydání panovníkovy nobilitační listiny, vyhotovené českou dvorskou kanceláří v Praze a byl povýšen do šlechtického stavu. Zároveň mu byl polepšen znak a místo dosavadního přídomku se mohl nadále psát „z Greifenburka“.^{57]} V této souvislosti podotkneme, že příslušný nobilitační akt završil Sovinského dlouhodobé úsilí o společenský vzestup. Již v srpnu 1647 totiž v jedné z dochovaných písemností vystupuje s přídomkem „z Greifenburka“, byť jeho užívání nemohl prokázat žádným právním aktem. Nelze tedy vyloučit alternativu, že tehdy byl dotýčný nobilitační proces již formálně zahájen, jakkoliv se to zdá z mnoha důvodů velmi nepravděpodobné.^{58]} Naopak, když se stejným způsobem podepsal v listu hraběnce Alžbětě Polyxeně Bruntálské z Vrbna ze dne 11. února 1650, bylo završení nobilitačního procesu již jen otázkou několika týdnů.^{59]} Dodejme, že při vydání nobilitační listiny byly zohledněny Sovinského dřívější zásluhy na válečném poli, při správě moravských zemskodeskových panství, a také jeho účast v mnoha stavovských komisích „...číniv císaři prospěšné služby u moravského zemského hejtmanství...“.^{60]}

57] MZA, fond G 2 – Nová sbírka, sign. 5/2; Josef PILNÁČEK, *Neznámé rody a znaky staré Moravy*, Brno 1983, s. 145; týž, *Rody starého Slezska 4*, Brno 1991, s. 1156; Petr MAŠEK, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti II*, Praha 2010, s. 292.

58] „Léta Páně 1647, od sv[ätého] Bartoloměje přijat jest zase do služby za úředníka na panství paskovské urozený a statečný rytíř, pan Fridrich Šovinský z Greifenburku...“. Ačkoliv dotýčný dokument je datován dnem prodloužení Sovinského působení v úřadu správce (úředníka) panství Paskov (24. srpna 1647), respektive dnem, kdy mu byla upravena výše jeho deputátu, jedná se o pozdější „vejtah služby z mej cedule“. Písemnost tedy byla nejspíše vyhotovena až někdy po jeho nobilitaci (30. dubna 1650), a tedy již s uvedeným přídomkem. Viz ZAO, fond AŽV, inv. č. 1329, karton 10.

59] ZAO, fond AŽV, inv. č. 1408, karton 10.

60] „...damit uns der Friedrich Sowinsky von Müglitz berühmet worden, benebens auch erwoogen wassmassen er sich von Jugend auf mit allein eines ehrlichen Wandels und weesens jederzeit bestlichen, sondern sich auch in unnsern Kriegsdiensten eine Zeit lang gebrauchen lassen, nachmals aber bei unterschiedlichen Ständen und Landes Inwohnern unsers Erbmargraffthums Mähren, die Hauptmannschaft derer Güter verwaltet und sich aller Orten dermassen redlich und aufrichtig jedesmahls werhalten, dass ihme darumm zu mehrmalen in des Landes angelangene Geschäften unterschiedliche wichtige Commisionen aufgetragen worden, welche er seinem besten Vermögen und Verstand nach treu eifergist verrichtet, mit weniger auch solche unterthänigste treu und dienstbarkeit hinführe sein Lebenlang uns und unserm hochlöblichsten Erzhause Österreich zu erweisen des gehorsambten Erbiethens ist, solches auch wohl thun kan, soll und mag...“. Viz NAP, fond ČDK, inv. č. 752, fol. 1408, inv. č. 1V D 1, karton 487, fol. 1–4; tamtéž, fond Salbuchy, inv. č. 63, fol. 45.

V době svého povýšení do šlechtického stavu zastával Sovinský úřad správce Rottalova jihomoravského panství Veselí na Moravě. Ačkoliv dochované písemnosti jej zachycují jako zdejšího vrchnostenského úředníka („...*úředník panství veselského*...“) jen k 11. únoru 1650 a poté k 8. prosinci 1651, nepochybně jím byl již dříve. Sovinského služba ve zdejší zámecké kanceláři se poté uzavřela zřejmě v roce 1652, zároveň s prodejem panství hraběti Mikuláši Pazmánymu z Panasu.^{61]} Kam dále vedly jeho kroky, není známo. Lze pouze předpokládat, že nějaký čas ještě zůstal ve službách moravského zemského hejtmána hraběte Jana z Rottalu a snad někdy v průběhu druhé poloviny padesátých let 17. století přešel do patrimoniálních služeb Žerotínů. Nejméně v letech 1660–1666 pak působil jako úředník panství Přerov, náležejícího k državám hraběte Františka Ludvíka ze Žerotína. V roce 1664 byl Fridrich Sovinský z Greifenburka v Přerově svědkem velkého ničivého požáru, který zasáhl velkou část města.^{62]} Pravděpodobně již okolo roku 1660 zde Sovinský zakoupil jeden z měšťanských domů a později získal rovněž polnosti nejen v okolí města, ale také na sousedním tovačovském panství hraběte Julia Salm-Neuburga. Urbář zmíněného panství z roku 1678 zmiňuje Sovinského mezi „...*panskými lidmi*...“, držícími pozemky ve vsi Troubky. Za držbu dvou čtvrtí byl povinen tovačovské vrchnosti každoročně při termínu sv. Martina odvádět plat ve výši 10 grošů.^{63]}

Krátce po konci třicetileté války a svým dobrovolným odchodu ze služeb hraběte Václava Bruntálského z Vrba se Sovinský dožadoval vyrovnání „...*mého reštu služby na Paskově*...“, neboť za poslední měsíce mu vrchnost nevyplatila žádný deputát. Sovinský zároveň poukazoval na svá vydání, která mu v souvislosti se správou paskovského panství vznikla, když z vlastních prostředků platil místo válek sužovaných poddaných předepsanou kontribuci, respektive je zakládal svým obilím a dalšími viktualiemi. Celkově vyčíslil výši svých pohledávek na 361 zlatých a 27 a půl krejcaru, což při předávání paskovského panství novému úředníkovi svým podpisem a přítisťením pečeti

61] ZAO, fond AŽV, inv. č. 1408, 1432, karton 10; MZA, fond A 3 – Stavovské rukopisy, inv. č. 295, fol. 67; J. PILNÁČEK, *Neznámé rody*, s. 145; týž, *Rody starého Slezska 4*, s. 1156; L. HOSÁK, *Historický místopis*, s. 416.

62] Při stanovení rozmezí období jeho vrchnostenské služby v Přerově vycházíme z datací jeho dochované korespondence. Zejména jeho nástup do úřadu správce přerovského panství lze však bez ohledu na to předpokládat již dříve. Naopak, konec jeho služby ve zdejší vrchnostenské kanceláři lze ztotožnit se zvýšenou frekvencí jeho žádostí o vyplacení dlužných pohledávek z doby jeho působení ve Starém Jičíně a Paskově, přičemž se Sovinský odkazoval na svoji momentální nouzi, což mohlo souviset s propuštěním z žerotínských služeb. Každopádně v roce 1670 se již o sobě zmiňuje jako o „...*někdejším a starém oficirovi*...“. Viz ZAO, fond AŽV, inv. č. 1538, karton 11; tamtéž, pobočka Olomouc, fond VS Janovice, inv. č. 1834, sign. Publ B 97, karton 77, fol. 265–266; L. HOSÁK, *Historický místopis*, s. 640.

63] ZAO, pobočka Olomouc, fond VS Tovačov, inv. č. 585, sign. N 250, fol. 262. Za upozornění na tento pramen děkuji kolegovi Pavlovi Solnickému ze Zemského archivu v Opavě.

stvdili rovněž přítomní hraběcí zmocněnci Mikuláš Hynek z Kravař, Jan Kryštof Vanecký z Jemničky a Kryštof Skrbenský z Hřiště. Náhradu utrpených škod v důsledku válečných událostí ostatně Sovinskému slibovala již v prosinci 1646 hraběnka Alžběta Polyxena Bruntálská z Vrbna.^{64]} Výše pohledávky však byla natolik vysoká, že její manžel nebyl jen několik měsíců po skončení války ochoten Sovinskému částku vyplatit a dne 7. prosince 1648 proto jej z Vídně žádal, „...že by do lepšího času strpení měl...“.^{65]}

Další vývoj situace nepochybně zkomplikovalo nenadálé úmrtí Václava Bruntálského z Vrbna na konci července následujícího roku. Ačkoliv hrabě nechal krátce před smrtí sepsat testament, v němž pamatoval (jak bývalo dobrým zvykem) na řadu svých služebníků, jméno někdejšího paskovského úředníka bychom v něm hledali zbytečně.^{66]} Svých pohledávek se Sovinský marně domáhal opakovaně také v následujících letech 1650 a 1651. Ve snaze vydobýt na hraběnce Alžbětě Polyxeně Bruntálské z Vrbna dlužné peníze se dokonce neváhal stylizovat do role hladového prosebníka: „...s manželkou a dětmi svou psotu dosti činití mám, že sotva ten kus chleba mítí mohu...“.^{67]} Dost možná přitom spoléhal na obměkčení hraběncina úsudku. Ve skutečnosti ovšem nebyly Sovinského hmotné poměry jistě nijak drastické. Jako úředníkovi rottalovského panství Veselí na Moravě mu plynul stálý příjem (včetně naturálního deputátu) a navíc před nedávnem byl povýšen do šlechtického stavu, takže jsme oprávněni pokládat jeho sugestivní líčení v tomto směru za ryze účelové. Snad až příliš laciná nadsázka zapůsobila na hraběnku, a zejména pak na jejího syna Jana Františka Antonína, zcela opačným efektem, než Sovinský předpokládal.^{68]}

64] Dne 26. prosince 1646 mu psala: „...jest mně také hrubě líto, že jste skrz nepřítelů o vaše věci přišli, kdež se chci k mému pánu [Václavu Bruntálskému z Vrbna] přimluvíti, aby se vám to na něčím nahraditi mohlo...“ . Viz ZAO, fond AŽV, inv. č. 1570, karton 11.

65] ZAO, fond AŽV, inv. č. 1570, karton 11.

66] Hrabě Václav Bruntálský z Vrbna se ve věku šedesáti let rozhodl v polovině roku 1649 vykonat zbožnou pouť ke hrobu sv. Antonína do italské Padovy. Na zpáteční cestě však v Benátkách onemocněl a dne 31. července 1649 zemřel. Místem jeho posledního odpočinku se stala boční kaple Panny Marie na evangelijní straně oltáře v kostele sv. Antonína v Padově. Před smrtí nechal Václav Bruntálský z Vrbna sepsat v domě císařského vyslance v Benátkách testament, jímž ustanovil svým univerzálním dědicem jediného nezletilého syna Jana Františka Antonína a správou rodových statků do doby jeho dospělosti pověřil svou manželku Alžbětu Polyxenu Bruntálskou z Vrbna. Kromě různých vysokých částek, které Václav odkázal svému služebnictvu (kupříkladu hofmistru Tomáši Hladnému mělo být vyplaceno 2000 zlatých), bylo pamatováno dokonce také na chudé v městečku Paskově, kterým byly určeny výnosy nadačního kapitálu ve výši 100 zlatých. Viz MZA, fond, C 2 – Tribunál-pozůstalosti, sign. W 152, karton 280; ZAO, fond Augustiniáni kanovníci Fulnek, inv. č. 134, sign. N 1, karton 7.

67] Sovinský svou těžkou situaci líčil již v listu z 11. února 1650 adresovaném hraběncině hofmistru Tomáši Hladnému z Hlučína, ale zejména pak z 8. prosince 1651 zasláném přímo Alžbětě Polyxeně Bruntálské z Vrbna. Viz ZAO, fond AŽV, inv. č. 1408, 1432, karton 10.

68] O změně původně vstřícného stanoviska hraběnky svědčí již např. Sovinského opakované žádosti o vyrovnání jeho pohledávek z května a července 1660. Viz ZAO, fond AŽV, inv. č. 1494,

Nevěrohodnost jeho slov podnítila (snad částečně oprávněně) pochybnosti související s požadavkem náhrady utrpených válečných škod. Nejlépe to dokládá stanovisko hraběte Jana Františka Antonína Bruntálského z Vrbna ze 16. května 1663, který označil Sovinského požadavky za neprokázané a nepodložené „...unbezeigte undt ungebärliche praetensi...“.^{69]}

V následujících měsících a letech tedy Fridrich Sovinský z Greifenburka usiloval již nikoliv o to, kdy, nýbrž zda vůbec, případně do jaké míry, budou jeho staré pohledávky z doby jeho správcovství jak ve Starém Jičíně, tak v Paskově, uspokojeny. A čas hrál pochopitelně proti němu, neboť nejenže přirozeně odcházeli očití svědci zjitřeného období závěru třicetileté války, ale především slábla bystrost jejich historické paměti. Lidé žili svými aktuálními problémy a nikomu se příliš nechtělo jítit staré křivdy, které mohly navíc přinést jen a pouze případná vydání spojená s kompenzací nároků někdejšího vrchnostenského úředníka. V polovině šedesátých let 17. století se proto Sovinský marně dovolával, že „...co sem v té službě pozbyl a mnoho zlého vystál v ty nepokojné nebezpečné švédské časy, o zdraví, statek všechen, i o koně své přišel, že mně s manželkou a dětmi do košule svlékali, při koních smejkali, do arestu brali, a to všechno pro panství sem vystátí musel, což o tom všickni poddaní paskovští i jiní jak duchovní, tak i svěští lidé a sousedé okoliční, mnozí vědí...“.^{70]} Hrabě Jan František Antonín Bruntálský z Vrbna k Sovinského písemným žádostem buďto zarytě mlčel, anebo se k nim stavěl přinejmenším rezervovaně. Pamětníci z řad paskovských poddaných navíc v létě 1670 vypověděli, že Sovinskému již byly výdaje spojené se správou panství na sklonku třicetileté války zaplacený a nárok na požadovanou kompenzaci zpochybnili s poukazem na celkový rozsah válečných škod na panství, které zůstaly pochopitelně bez jakékoliv náhrady.^{71]} Lze předpokládat, že stanovisko poddaných na panství Starý Jičín bylo velmi podobné, ačkoliv se v tomto případě nemůžeme opřít o dochované písemné prameny. Když se pak bývalý úředník několikrát o své pohledávky za správu Paskova pokoušel upomínat osobně, Jan František Antonín Bruntálský z Vrbna jej vždy odbyl jen planými a neurčitými sliby.^{71]}

karton 10; tamtéž, 1570, karton 11.

69] ZAO, fond AŽV, inv. č. 1569, karton 11.

70] „Byl také všechen dvour panský, i zámeck od tohož nepřítelského lidu ohněm spálený, ne málo, než za kolik set škody se stalo, nicméně žádný toho vrchnosti nevynahradil, jako také nám, chudým poddaným, co tak nejednou, ale velmi časté dědiny naskrz zrabírované, koně i jiné všechny statky pobrané a vyhnané, o všechno všudy ubozí lidé přicházeli. O mnoho daleko větších nevypravitedlných těžkostí, nežli on, podstúpiti jsme museli...“.^{70]} Viz ZAO, fond AŽV, inv. č. 1572, karton 11.

71] V průběhu druhé poloviny šedesátých let 17. století zaslal Sovinský hraběti opakovaně rovněž vidímané opisy dokumentů, o něž opíral své nároky a neváhal argumentovat také morální povinností hraběte vyplnit vůli jeho zesnulého otce, Václava Bruntálského z Vrbna, který vyplacení kompenzace i dlužného služného Sovinskému přislíbil, „vidouc spravedlivou věc býti, to před smrtí svou dekretem aneb testamentem dostatečně naříditi ráčil, aby každý jak od nejmenšího, až do největšího z oficírův, jeho službu co by se jim tak kolivěk restírovalo, náležitě contentí-

Ačkoliv se Fridrich Sovinský z Greifenburka opakovaně zapřisahal svou až drastickou chudobou, zhoršení jeho skutečných hospodářských poměrů lze předpokládat teprve poté, co se definitivně uzavřela jeho kariéra patrimonialního úředníka. Ačkoliv neznáme bližší okolnosti, lze na základě dochované korespondence vydedukovat, že k tomu došlo nejspíš na jaře roku 1670. Tehdy přibližně sedmašedesátiletý Sovinský ještě zintenzívil četnost žádostí, prostřednictvím nichž se domáhal vyrovnání svých závazků jak z období svého působení na starojickém, tak paskovském panství. V jednom z listů adresovaném úředníku panství Janovice, Jiřímu Arnoštovi Hastníkovi z Weizenfeldu, se navíc o sobě zmínil jako o „...někdejším také starém oficirovi...“, zatímco v listu hofmistru a regentovi statků hraběte Jana Františka Antonína Bruntálského z Vrba, Tomáši Hladnému z Hlučína, se označil za „...mizerného a již věkem sešlého, na nic uvedeného žebráka a starého úředníka...“.^{72]} Uvedené formulace lze přitom vyložit jak ve vztahu k jeho dřívější patrimonialní službě v době třicetileté války, tak právě v souvislosti s aktuálním (definitivním) odchodem z vrchnostenských služeb. Zatímco předpokládané zhoršení finanční situace Fridricha Sovinského z Greifenburka se zrcadlí snad v ještě expresivnějších formulacích jeho listů než dříve,^{73]} bývalý vrchnostenský úředník stále

rování byli, tak, že by se jim nic nezadržovalo a křivda žádná nečinila...“. Na konci května 1670 Sovinský hraběti připomínal, že „...ještě za živobyti u jeho [milosti] pana otce [Václava Bruntálského z Vrba] pohledávajíce při nim nejednou ve vši pokoře a záplaty své [...] protiva čemuž mně se zakázati a nejednou skrz psaní i oustně naříditi ráčil, že netoliko ten můj malý rešt služby, aby mně dán a náležitě zaplacen byl, ale nađto všechno, co sem tak při té službě svého nabytku [tj. jmění] a zdraví pozbyl, rekompensem, že mně to všechno vynahraditi ráčí...“.

Nesčetněkrát pak Sovinský žádal o přímluvu ve své záležitosti hraběčeho hofmistra a regenta statků, Tomáše Hladného z Hlučína. Vždy přitom neopomněl zmínit svou tíživou hospodářskou situaci, jíž zároveň omouval své neustálé naléhání. Dne 5. května 1666 pak Hladnému napsal: „Bohem se dokládám, že sem tak ve velikú psotu k starosti [tj. na stáří] své přišel, čeho sem se nikdá nenadál, že sobě naposledy dále jakú radu dáti nevím a kterak se, jsouc již na zdraví svém velmi nedostatečný, s manželkú, dítkami živiti mám, že někdy i s pláčem to lítostivě snášeti musím, že své spravedlivě a krvavě zasloužilé mzdy za mou těžkou službu a práci věrnú dostati nemohu, Bože se toho politovati rač. Jako také i v paměti to mám, že sem již z poručení [jeho] h[raběcí] mi[losti] a pána mého laskavého své dokumenta reštu služby zvidimované, zpečetěné a zpořádané podvakeráte do Prahy odeslal, všakž na tom dosti není. Nepochybně že to v paměti své snášeti a takové před rukama míti, až dosavad bude, však přece k místu žádnému nepřichází. Z tej tehdy příčiny mého laskavého pána služebně a přátelsky pěkně prosím, že se nad služebníkem svým a vedle přípovědi své, mluvíce já sám ústně s mým laskavým pánem v té věci na potkáni v cestě, kdy zase odsud jeli, nezapomíná a k temu všelijak přičiní, abych jednú ke svému spravedlivému reštu a záplatě přijíti a jak se dále v starosti své s manželkú, dítkami živiti mohl...“.

Intenzivní písemnou komunikaci vedl Sovinský v záležitosti vymožení svých pohledávek zejména v květnu a červnu 1666, kdy hraběte osobně nezastihnul ve Fulneku, ačkoliv se tam za ním o své újmě z Přerova vypravil. Viz ZAO, fond AŽV, inv. č. 1538, 1539, 1541, 1542, 1568, 1569, 1573, 1576, karton 11.

72] ZAO, pobočka Olomouc, fond VS Janovice, inv. č. 1834, sign. Publ B 97, karton 77, fol. 265–266; tamtéž, fond AŽV, inv. č. 1568, karton 11.

73] Již v průběhu roku 1666 se nicméně Sovinský v souvislosti s pohledávkami za svou službu vyjádřil poměrně expresivně, že: „...mzdu mou krvavě a pracně v ten švédský čas zlý, nebezpeč-

disponoval v Přerově a okolí několika nemovitostmi včetně měšťanského domu. Dikci jeho prosebných listů tedy nutno nadále interpretovat především jako účelový prostředek k vymožení starých pohledávek a odrážející především fakt, že Sovinský se nyní ocitl bez pravidelného příjmu. Stylizace do osoby starce bez jakýchkoliv prostředků se totiž navzdory tomu jeví jako velmi nepravděpodobná.

Dochované písemnosti neumožňují s jistotou rozkrýt, zda se Sovinský svých starých pohledávek souvisejících s někdejší správou panství Starý Jičín a Paskov nakonec domohl, či nikoliv. Na jedné straně se nedochovaly žádné kvitance, které by tomu nasvědčovaly, na straně druhé však od podzimu 1670 jakákoliv korespondence v tomto směru ustává. Tuto okolnost lze interpretovat jak možným (ať již úplným, či částečným) kladným vyřízením jeho žádostí, tak jejich definitivním zamítnutím. Otázkou ovšem zároveň zůstává, nakolik se současná míra dochování pramenů blíží dobové realitě. Nelze proto s jistotou vyloučit ani případné pokračování kauzy ještě i v dalších letech. Naopak přidržíme-li se striktně dochovaných písemností, lze o Fridrichu Sovinském z Greifenburka konstatovat, že zbytek svého života strávil převážně v Přerově. Dne 26. února 1685 zde vystrojil svatbu své dceři Emerentii, jež se vdala za Václava Františka Brančíka z Němčic, zatímco o osudech jeho dalších potomků není nic známo. Životní pouť Fridricha Sovinského z Greifenburka se uzavřela v Přerově dne 13. října 1685. Na svou dobu se dožil poměrně vysokého věku 82 let a pohřben byl ve filiálním kostele („...*in ecclesia*...“) v Šíravě, což jen dokládá, že rozhodně nepatřil mezi méně majetné obyvatele města.^{74]}

Závěr

Fridrich Sovinský z Mohelnice spojil, stejně jako řada dalších příslušníků sociální vrstvy erbovního měšťanstva, respektive drobné nižší šlechty, svoji kariéru se službou v patrimoniální službě. Zodpovědnost za hospodářské výsledky a správu poddaných na panstvích Starý Jičín a později Paskov, ležících na severovýchodě Moravy, jej v průběhu závěrečné fáze třicetileté války postavila do nelehké situace. Nejenže se s nasazením vlastního zdraví a často i života

ný, zaslúžení, slúžíc ten čas za úředníka na panství paskovském, však až dosavad k žádné záplatě přijíti nemohu, ač s lítostí a pláčem to trpělivě snášeti musím, takže i skrzeva to vše] velikú psotu s manželkú a dítkami svými sem přišel [...]. Nyní pak sobě jaké rady, jsouc na zdraví svém velmi nedostatečný, dáti a jak se dále s manželkú, dítkami obživovati mám, nevím, že by se mně naposledy i to kamení ulitovati mohlo, žádný se v mé veliké potřebě ulitovati a pomoci nechce, že se krom pána Boha a v[áš]i v[ysoc]e] h[rabě]cí] m[ilosti] ku komu jinému utéci nemám...“. Viz ZAO, fond AŽV, inv. č. 1539, karton 11.

74] ZAO, fond Sbirka matrik, inv. č. 7190, sign. Př I 1, pag. 288; Jan Jiří STŘEDOVSKÝ, *Apographa Moraviae. Liber fragmentorum X*, sine loco, 1709, pag. 365; J. PILNÁČEK, *Neznámé rody*, s. 145; týž, *Rody starého Slezska 4*, s. 1156.

musel potýkat s bezohledným vymáháním výpalného a peněžních i naturálních kontingentů žoldněřskými oddíly operujícími pod prapory obou nepřátelských táborů, ale nakonec také se zoufalým odporem ožebračených poddaných, od-pírajících robotovat a odvádět obvyklé dávky a platy. Nezřídka byl okolnostmi nucen sáhnout do vlastního měšce, takže vrchnostenskou službu na konci války opouštěl značně ochuzen. Alespoň takový obraz vyplývá z bohatě dochovaného souboru Sovinského korespondence s vrchností. Podrobíme-li však dotyčné písemnosti historické kritice, je nezbytné výslednou mozaiku každodenní reality, viděné optikou vrchnostského úředníka v období závěrečné fáze třicetileté války, poněkud korigovat. Vrcholu své kariéry se Sovinský dočkal teprve na počátku padesátých let 17. století, kdy mu služba moravskému zemskému hejtmanovi Janu z Rottalu, vynesla povýšení do šlechtického stavu a bylo mu uděleno právo užívat přídomek „z Greifenburka“. Válečné prožitky pak v jeho dochované korespondenci silně rezonovaly až do počátku sedmdesátých let 17. století, kdy neúnavně usiloval o vyplacení dlužných pohledávek z období třicetileté války, a také o kompenzaci utrpěných válečných škod. Cílem příspěvku bylo kromě vylíčení osudů jednoho z řady aktérů a očitých svědků dramatických událostí třicetileté války rovněž dílčím způsobem upozornit na možnosti využití informačního potenciálu písemností patrimoniální provenience k problematice široce pojímaných válečných dějin raného novověku.

Career of the lord officer in the Thirty Years' War – the fate of Frederick Sovinský of Mohelnice (1603–1685)

Summary

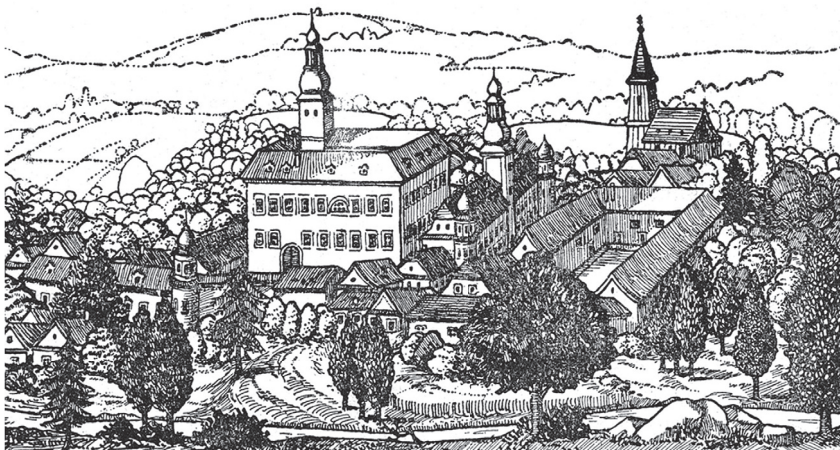
Frederick Sovinský of Mohelnice, like a number of other members of the social class of the coat of arms burghers, or minor lower nobility, joined his career with service in patrimonial service. Responsibility for economic results and administration of subjects in the estates of Starý Jičín and later Paskov, located in the northeast of Moravia, put him in a difficult situation during the final phase of the Thirty Years' War. Not only was he deprived of his own health and often life, he had to cope with the ruthless recovery of mercenary and monetary contingents by mercenary troops operating under the battalions of both enemy camps, but eventually with the desperate resistance of the impoverished subjects. Often, he was forced by circumstances to reach into his own purse, leaving the lord's officery at the end of the war considerably deprived. At least such a picture results from the well-preserved collection of Sovinský's correspondence with the nobility. However, if we subject this document to historical criticism, it is necessary to correct the resulting mosaic of everyday reality,

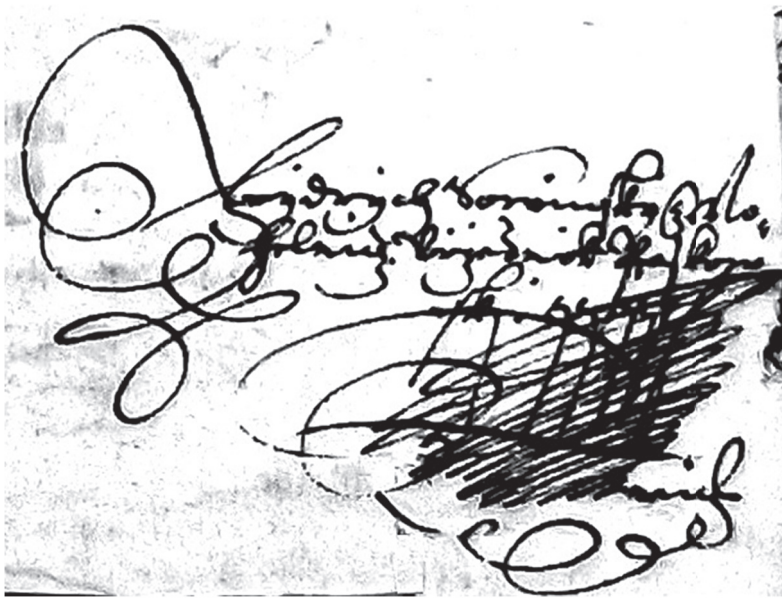

seen only through the optics of the nobility official during the final phase of the Thirty Years' War. Sovinský reached the peak of his career only in the early fifties of the 17th century, when he served the Moravian provincial governor Johann of Rottal, promoted to the noble state and was granted the right to use the name „from Greifenburk“. The war experiences then resonated strongly in his preserved correspondence until the early 70's of the 17th century, when he tirelessly sought to pay off debts owed during the Thirty Years' War, as well as to compensate for the damage suffered by the war. The aim of the paper was to describe the fate of one of a number of actors and eyewitnesses of the dramatic events of the Thirty Years' War and also to draw attention to the possibilities of using the information potential of patrimonial provenance papers on the broadly conceived war history of the early modern period.

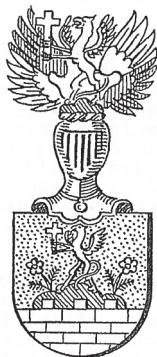

Areál paskovského panského sídla, rytina okolo roku 1700

Autograf Fridericha Sovinského z Mohelnice - Zemský archiv v Opavě

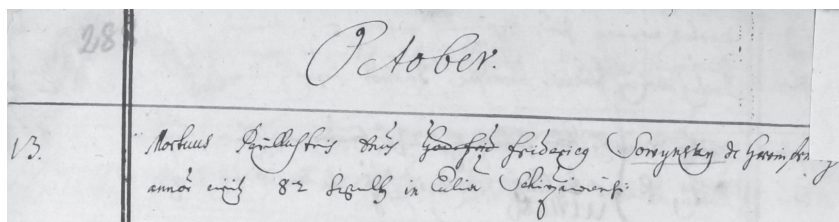

Polepšený znak Fridricha Sovinského z Greifenburka

Václav Bruntálský z Vrbna,
držitel panství Paskov

Zápis o úmrtí Fridricha Sovinského z Greifenburka, 1685
Zemský archiv v Opavě

